

Resan tillbaka till Chile

1973 flydde Kjell Wigors med fru och späd dotter från juntans militärer. 40 år senare åker han tillbaka till Chile för att försöka förstå vad som hände. Då, när han som ung och radikal ville hjälpa till att bygga upp landet.

September 1973. Militären har tagit makten i Chile i en blodig kupp. Biståndsarbetarna Kjell Wigors och hans fru Margareta måste fly, militären är på väg för att hämta dem. De tar sin femmånaders dotter Anna i famnen, packar ner blöjor och några ombyten men lämnar allt annat och går till bussterminalen.

Vänner har ordnat så att de får åka med en busstransport till Santiago där svenska ambassaden finns. Överallt är det fullt med militärer och poliser.

– Jag har aldrig haft så många ögon i ryggen. Vi försökte gå avspänt, som om vi skulle gå på promenad. Men vi var hela tiden beredda på att få höra "stopp ni där, kom så får vi prata med er".

På terminalen svänger fem–sex bussar upp som ska köras under militär eskort till Santiago för att användas till fångtransporter. De anvisas plats i en av bussarna.

– Där satt vi – som var eftersökta av militären. Så fort någon kom för att visitera bussen började Margareta amma eller vi fixade med blöjorna. Anna var vårt ankare under flykten. Vi var så jävla skraja hela tiden.

Nu har Kjell Wigors skrivit en bok om sina upplevelser under den här tiden, och om sin resa tillbaka 40 år senare. Allt började med att han, som då läste beteendevetenskap på universitetet i Stockholm, såg ett anslag om att man kunde resa till Chile som solidaritetsarbetare med organisationen UBV, Utbildning för biståndsverksamhet.

– Jag blåste med i vänstervindarna i slutet på 60-talet. Jag tänkte "prima, en nyvald socialistisk regering och en socialistisk president". På den tiden stod Latinamerika för suget, åkte man någonstans så åkte man dit.

Resenärerna förbereddes genom en terminskurs på Tollare folkhögskola med bland annat intensivundervisning i spanska. Ett krav var att man skulle vara "politiskt medveten". På skolan blev Kjell ihop med kurskompisen Margareta och de åkte iväg tillsammans i januari 1972.

Efter några månaders vistelse i Colombia i väntan på visum och sedan en lång bussresa genom hela Sydamerika kom de så småningom fram till Osorno, en stad i södra Chile med 130 000 invånare i ett jordbruksområde med mycket djurhållning och mejerier.

– Att resa var både en politisk handling och lite äventyrligt. Det var blåögt på ett sätt, att man skulle visa solidaritet med arbetare och bönder. Jag trodde att min ringa insats skulle betyda något för andra människor.

Det skruviga pensionatet där Kjell Wigers bodde 1972–73 står kvar än.

Kjell och Margareta bodde synnerligen enkelt, de ville leva som andra och inte som rika utlänningar. Deras hem var ett litet sunkigt rum på ett pensionat, med fönster endast ut mot korridoren. En tidigare hyresgäst hade spikat konservburkslock för de värsta hålen och de kunde höra råttorna krafsa där bakom. Loppbetten satt i en ring runt midjan.

Det var kallt och rått och de värmdes sig i filtisar. Maten på pensionatet bestod av te och bröd på morgonen och soppa till

lunch. Kvällsmålet "onces" vid 6-tiden fick de ordna själva och middagen vid 9 bestod ofta av pasta med till exempel kelp, en ätbar tång som serverades kokt eller stekt eller sjögräs som stuvades som spenat. Kött serverades sällan.

– Vi levde i misär tyckte kompisar som var där och hälsade på.

Margareta som var sjuksköterska kom direkt in i sitt jobb som chef på en vårdcentral och Kjell placerades på Jordreforminstitutet – trots att han inte hade någon särskild kunskap om jordbruk.

– Vi accepterades men uppfattades inte som jämlikar utan som experter.

Stora gårdar skulle nu övertas av lantarbetarna, enligt ett beslut som fattats redan av den tidigare kristdemokratiska regeringen och bönderna behövde utbildning. Kjells jobb innebar bland annat att ge kurser i enklare bokföring och föreningsteknik.

– Det var på nivån "spara alla papper "och "se till att skriva avtal på de affärer ni gör".

Varje år skulle det väljas ny styrelse i jordbruksföretagen och Kjell och hans kollegor åkte ut med valsedlar. Många var analfabeter så kandidaterna presenterades med en symbol, exempelvis kandidat Flygplan, kandidat Hus och kandidat Spade.

– Så gick man in i valbåsen och sedan blev det världens fest.

Att reformera jordbruken gick trögt, vissa av de förra jordägarna saboterade genom att till exempel förstöra maskiner och utrustning.

Situationen i landet blev efterhand allt svårare och motsättningarna ökade. USAs blockad gjorde att det fattades varor, maten blev allt sämre och inflationen steg skyhögt. Om Kjell var på möte på jobbet och det ryktades att det kommit in mjöl avbröts mötet och alla stack iväg och handlade.

Mitt i alltihop blev de oplanerat med barn och Anna föddes i april 1973.

– Vi klarade allt – fastän vi bodde dåligt, med loppor och råttor, med tygblöjor som vi fick hänga på tork i rummet. Men

allt gick förvånansvärt bra, vi tyckte att vi var med i en process för att skapa en bättre värld.

De fick ibland besök av svenskar som fått tips om att de bodde i stan.

– Kerstin Thorvall var och hälsade på och blev bekymrad över att vi kunde bo så och dessutom ha barn. Nu efteråt kan man tänka "hur stod vi ut" .

Kjell och Margareta var engagerade i Allendes parti Unidad Popular och umgicks även med andra svenskar i gruppen från UBV. En av dem var Svante Grände som gick med i den väpnade motståndsrörelsen MIR. Han besökte Göteborg några veckor 1974, men blev ett halvår senare skjuten när han återvänt för att strida med en gerillagrupp i Argentina. Henrik, en annan av deras kamrater satt fängslad på Nationalstadion men klarade livhanken.

11 september slår militären till och Kjell och Margareta får höra om kuppen på radion. Utlänningar uppmanas att anmäla sig hos myndigheterna. Men de tvekar, är rädda och avvaktar på rummet. Till sist går Kjell ut för att försöka skaffa information. Han får veta att militären letar efter honom och hans chef Jorge och vänder hem igen.

På avstånd ser han Hector Vega, en revolutionär som ofta besökt hans jobb och diskuterat allt möjligt. Men nu omger han sig med en grupp av militärer och det ska senare visa sig att han var infiltratör.

De trycker på rummet tills nästa dag, och en natt till. Låtsas inte höra uppmaningarna att anmäla sig. På tredje dagen kommer Margaretas arbetskamrat Olga och hennes man Paolo och berättar att militären är på väg att hämta dem och att de måste ge sig iväg. Olga och Paolo är kristdemokrater och politiska motståndare till Allende men är chockade över hur blodig kuppen har blivit.

Kjells chef som flydde och sköts efter kuppen 1973 finns omnämnd på en minnessten i Osorno.

Det är nu Kjell och Margareta går den skräckfyllda promenaden från pensionatet till bussterminalen. Paolos morbror som är polis har lovat att ta dem med på en busstransport som han ska ledsaga till Santiago.

– Därför kom vi iväg.

Resan varar i två dygn med ständiga kontroller. De blir flera gånger vittne till hur andra passagerare hämtas ur bussen av militär. Men själva klarar de sig – kanske med lilla Anna som alibi. Det blir många matstopp och två hotellövernattningar längs vägen – och allt betalas av militären.

Det är en enorm lättnad när de kommer fram till Santiago och släpps av på ett torg. Kjell och Margareta haffar en taxi som kör dem till svenska ambassadens kansli. Där får de veta att militären har varit på pensionatet i Osorno och sökt dem, bara någon timme efter att de lämnat. Och att de har betraktas som försvunna. När de berättar att de åkt militärkonvoj blir de knappt trodda.

De inkvarteras på ambassadören Harald Edelstams residens där 10–12 andra personer redan bor. I väntan på att flygas hem till Sverige får Kjell, som är bra på spanska, specialuppdraget att följa med Edelstam när han åker runt för att få loss folk. Han räddade många hundra undan

militärjuntan, ofta med fara för sitt eget liv.

– Han var en konsekvent humanist som i alla lägen försvarade människovärdet och det var han ganska ensam om bland kollegorna. Han var verkligen modig och orädd, men det passade inte svenska UD.

Väl hemma i Sverige fortsatte Kjell och Margareta sitt engagemang för Latinamerika genom att arbeta inom Chilekommittén och ta tolkuppdrag. De umgicks i latinokretsar med bland andra människor från Uruguay som flytt till Sverige. Paret skiljs efter några år och Kjell träffar så småningom Mia. Många år senare väcks tanken på att åka tillbaka och resan blir ett sätt för Mia att dela Kjells minnen och upplevelser.

– Jag åkte tillbaka för att se var jag en gång var och få ett avslut. Att få bestämma själv när jag ville resa hem, istället för att bli iväggörd. Jag ville uppsöka gamla miljöer som jag hade romantiserat. Behövde gå in i tillvaron där för att möta mitt förflutna.

Han träffade ingen han kände, ingen frågade heller vad han gjorde där för 40 år sedan.

– Man pratade inte om kuppen.

Det kändes bra att komma tillbaka. Han kände sig hemma i Osorno fast staden var sig så olik, mycket var rivet och det fanns gallerior överallt. Men pensionatet fanns kvar, det var lika ruttet.

Kjell Wiggers konstaterar att idag hanteras inte bistånd som på den tiden – man skickar inte ut biståndsarbetare på grundval av politisk övertygelse. Så här i efterhand tror han självkritiskt inte att hans insats gjorde någon större nytta. Jordreformen avbröts efter kuppen och godsägarna kom tillbaka.

– Jag finns nog kvar i minnet hos några arbetskamrater. Den nytta det har gjort är för mig själv. Det har gett mig vyer som jag inte fått annars. Men det är också en upplevelse som man aldrig blir fri ifrån. Eftersom den var så dramatisk blev det på ett sätt ett livslångt trauma med brustna illusioner.

Det blev inte som man hade hoppats och trott. Traumat finns kvar men återresan gjorde att det är lättare att hantera.

Under resan besökte han bland annat en minnessten över sin dåvarande chef Jorge Aguilar som flydde ut i skogen efter kuppen tillsammans med två andra personer. De blev påkomna av militären, påstods ha gjort motstånd och sköts. 2008 genomfördes en rättegång om händelserna, där vittnen berättade att de tre hade gett upp – men ändå blev skjutna.

När Kjell kom hem började han skriva sin bok Chile – fyrtio år senare med stöd av enkla dagboksanteckningar från tiden i Osorno. De inre bilderna kom direkt när han började skriva.

– Jag minns människor, karaktärer, till exempel de som satt och såg på TV på pensionatet. Chile finns hos mig hela tiden. Jag läser lokaltidningen på nätet ibland, det är samma tjafs om parkering i centrum nu som då.

Helena Östlund

Bild: Mia Gerdin

Läs mer:

Kjell Wigers: *Chile – Fyrtio år senare* (Type & Tell 2015)

Se en film om Svante Grände, Löjtnant Julio – En utlandssvensk, här:

oppetarkiv.se/video/1471098/

UBV:s biståndsarbete

UBV, Utbildning för Biståndsverksamhet startades 1968 av unga människor som ville ut i världen och arbeta med biståndsfrågor på gräsrotsnivå. Den första resan gick till Colombia. Genom en kontakt med Salénrederiet fick de möjlighet att resa dit gratis med rederiets bananbåtar. 2008 bytte UBV namn till Latinamerikagrupperna. De samarbetar idag med etablerade folkrörelser som arbetar för rättvisa och hållbar utveckling i Latinamerika.

Se: latinamerikagrupperna.se/sv/